

je ošinil gostitelja. Otročje se mu je zazdelo to neopravičeno rušenje igre. Toda v istem hipu mu je iz motne globine zapelo: «Asta...» kakor da je prvič čul to ime, ki mu je zrastle v privid. «Asta» ga je prevalovalo in navdalo z blodnim pričakovanjem, ki ga doslej njegova volja tu ni poznala. Toda ves se je ukrotil in je mirno odvrnil: «Kar tako sem vprašal. Mislim, da bi tudi Asto zanimalo...» Pred nekaj minutami bi še govoril resnico, ko je dejal «kar tako sem vprašal», zdaj je lagal in kalnost mu je zameglila pogled. Oglasilo se je. Toda meril se je. «Greva počivat?» je velel Andrej in se z vsem naporom navidezno umiril. «Pozno je, res...» je pritrdil Hilarij.

Odšla sta tiho tiho po stopnicah.

V veži sta se poslovila čudno naglo, kot da se bojita pogledati drug drugemu v oči.

Za oba se je pričela težka pekoča noč...

R. Drainac: Pred obnovo srbske književnosti

I.

To, za čimer streme naše nove generacije v Srbiji v pogledu umetniškega ustvarjanja, nosi na sebi poseben značaj. Dosedanja, vsekakor folkloristična umetnost je, izvzemši nekoliko parnasovcev iz prejšnje generacije, črpala svoje motive v narodu in iz vasi. Taka umetnost je bila poglavitno v naivni deskriptivnosti, brez globlje koncepcije o življenju in človeku in stvareh. Koloristična in slovansko bolna, je nalikovala bolj kakemu romantičnemu motivu s slik umbrijskih mojstrov. Zlasti poezija, ki se je v spontanem lirizmu nagibala k epični širini in globini. Pomešana z vsemi šolami je imela Srbija za romantičnih dob melanholično-resignirane kitice Branka Radičevića, v naturalizmu tipične in izrazite romane Jase Ignjatovića, a v poslednjih letih po svoji baudelairovski simboliki in globini divno, vsekakor neprekosljivo življensko poezijo Vlade Petkovića - Disa. Ta, popotnik in vagabund kakor francoski pesnik Germain Nouveau, atrofični bolnik kakor Verlaine ali Jules Laforgue je bil naš edinstveni Rembaud, neuk in neveden kakor vse generacije prejšnjih pisateljev, a zato po prirodi obdarjen, da so njegove pesmi nalikovale odsekanim koščkom srca.

V Skerličevi dobi kritike in komentarjev se je razvila solidna generacija pisateljev: Dučić, Rakić, Šantić, Srezojević, (oni tipični umobolnik) Rojić, Luković itd. V isti dobi se je razvijal tudi drobn, pesimistični duh Sime Pandurovića

in vulkanska iskra *Disova*, ki v tej dobi še ni poznal nobenih zakonov, ignorant v literaturi in naiven kakor gimnazijec. Njegovo življenje, ki se identificira s poezijo, je bilo porog za tedanje sonetiste, mojstre tercina, danunzijad in pravih rim. Dis je, slušajoč notranje zakone, intuitiven, sledil glasu svoje duše, zamračene kakor nebo nad severnimi obalami, in njegove grenke kitice so bile v srbski literaturi kakor osamljen oceanski otok, naseljen s pingvini.

Tako se je tudi v srbski literaturi ustvarilo več žanrov umetne poezije poleg one grandiozne nacionalne epike, ki zravnjuje naš jug s starimi Heleni v klasični izrazitosti duše, ki jo je nekoč francoski zapad cenil tako visoko in je sam Goethe pisal o nji ditirambe.

Od vojne do današnjih dni so se umetniške prilike v Srbiji znatno izpremenile. Srbska literatura je, inspirirana od novjših svetskih ideologij, naglo zgrabila koren v specialnem žanru ustvarjanja, kakor nikoli dotlej. Cela generacija, aktivna in kulturna, se je preko noči znašla na barikadah, z novimi konceptijami, sprejeta sprva skeptično, a je zdaj že čislana kot kreativna sila srbskega duha tega stoletja.

Poglabljena jezikovno in stilsko, obsežnejša v materialu in ekspanzivnejša v izražanju ustvarja današnja srbska generacija modernih in talentiranih pisateljev literaturo, ki se prevaja že na vse svetovne jezike. To je literatura mladega življenja naše slovanske rase, brez vsakršne tendence, sociologije ali religije, ki ustvarja marmorni stolp, na katerega bo čas zapisal veličino današnjih idej in ritmično, nekoliko bolno valovanje sodobnega življenja.

II.

Pred tremi leti sem v družbi z nekaterimi sodelavci, danes že znanimi književniki, pokrenil časopis «Hipnos», ki je imel za cilj, propagirati intuitivno umetnost (konceptija Bergsonove teorije o snu), čisto, spontano in simultano umetnost. Bistvo *hipnizma* je bilo v preživljanju življenja in stvari potom ekstatičnega sna. *Umetnost dekoncentracije!* To vračanje vase je bilo reakcija zoper umetnost trikov in slepil.

Teorija hipnizma sploh ni bila teorija. V bistvu protivnik vsake šole, se je hipnizem obračal proti vsakemu dogmatizmu. Hipnizem je bil ena izmed vidnih nijans umetniškega ustvarjanja pri nas, s katerim se hrani še sedaj velik del mlajše generacije.

Hipnizem se je, v svesti si, da so mnoge umetnosti plod frazeologije in plitke spiritualnosti, obračal zoper te superficijalne

umetnosti in pokrete s kategoričnim negiranjem. To mu je deloma uspelo in v inozemstvu je francoski pesnik A n d r é B r e t o n od ideje hipnizma ustvaril «n a d r e a l i z e m» z isto teoretsko bazo. Idejo s n a in e k s t a t i č n o s t i kakor tudi simultano dekoncentracijo je povzel od hipnizma; tako da ta svetski pokret, ki je v zadnjem času zavzel tudi politične odnošaje, s kamenjem naskakujoč preživel zapad, posebno Francijo, ni nič drugega nego srbski hipnizem.

Vračanje v življenje, v sen duše in v uspavanje srca je bilo potrebno zlasti potem, ko so se umetnosti izmehanizirale. Meni je bilo predvsem do tega, da bi objasnil sam osebno stališče v umetnosti v pogledu individualnega ustvarjanja, brez vsakršne tendence, da bi se ustvarila svetska šola. Hotel sem biti iskren.

III.

Povojno ustvarjanje mlajših umetniških generacij se v bistvu drži principov, izraženih v «Hipnosu», ne kot nekega neizbežnega zakona, marveč zasledujoč njegove dobre strani, ki jih je pozneje nekoliko mlajših revij raztolmačilo in naglasilo.

Kdor bi hotel danes ideološki objasniti celotni rezultat povojnih umetniških del pri nas, bi popolnoma naravno moral intimneje vstopiti v individualne laboratorije vseh posameznih pisateljev.

In najsi so znani posamezni vplivi idej in, ako hočete, celó šole, ima vendar vsak pisatelj svojo personalno črto ter v razmerju s tem tudi svojo vrednost.

Poglavitno je, da so estetski pojmi in nazori razčiščeni, da je umetnost postala čista ekspresija in da je formalistična literatura obsojena na smrt.

V povojni srbski poeziji dominirata lirizem in širina; v romanih izrazitejša forma in globlje tretiranje življenja, v drami pa, ki je še v početkih, prevladujejo dramatičnejši motivi, iskreneje in življensko personificirani.

Tipični primer samosvojega epičnega lirizma je Rastko Petrović, v katerem nedvomno vulkansko gori slovanska duša. Njegova poezija nosi na sebi vso plemensko lastnost velikega hrepenenja in eksaltacije. Takega lirika, svoje vrste seveda, slovanski jug doslej ni imel.

Nekoliko mlajših ljudi s precejšnjimi talenti ustvarja prosto-dušno, z mnogo pažnje in zanosa. Mima Dedinac razodeva v cizelirani liriki in finem tonu barv mlado muzikalno in nekoliko bolno, ritmično dušo.

Miloš Crnjanski, ki je prav tako do neke mere prvak lirskega neoromantizma, je dal doslej nekaj neprimerno dobrih stihov.

Ranko Mladenović je odkril v svoji cerebralni poeziji nekoliko bizarnih perspektiv miselne lirike. Poleg njega korakajo, z ramo ob rami, vsekakor seveda osebno niansirani, Stanislav Vinaver, Božidar Kovačević in Marko Ristić.

Poleg mlajše srbske literature nastopa Krklec, čigar lirika je dovolj znana, in Franjo Alfirević, talentiran poet, čigar lirizem se nagiblje k globokemu zanosu lirike Rastka Petrovića.

To so po priliki karakterističnejši primeri v poeziji levice, ne oziraje se na prozo Krakova in dramatiko najmlajšega srbskega dramatika Vukadinovića.

Pisatelji srednje linije, ki bolj ali manj slede pot onih ljudi, se nahajajo okrog časopisov «Raskrsnica», «Misao» in «Književni Glasnik». To je tisto število pesnikov, ki je pomešan z vsemi idejami, na čelu jim Desanka Maksimović, V. Massuka, Milica Kostić in drugi. K tem pride še število esejistov in bizarnih ljudi, ki se trudijo, da bi izrazili svoje nazore v umetnosti.

Karakteristična je filozofska koncepcija Dušana Matića in zadnji «neo-futurizem» Avgustina Ujevića, ki se je spet vrnil k svoji stari parnasovski navadi.

Iz tega sintetičnega pregleda je razvidno, s kolikero raznolikostjo in linijami koraka srbsko slovstvo, ne oziraje se na zenitistično ustvarjanje Ljubomira Micića, ki je posebne vrste.

Vsekakor se je obzorje povojne umetnosti znatno razširilo. Raznolikost, borba in ustvarjanje z večjim oduševljenjem bodo sigurno sčasoma dali tudi močno literaturo.

Pastúškin: Živi vrelec

Živi vrelec žubori med nama,
v naju se zaganja in kipi;
ti ne smeš iz njega piti sama,
jaz ne smem, če, draga, tebe ni.

Ali pomniš: neštetilne čaše
napolnila sva si v njem ondan;
misel nanje še s slastjo me paše,
tebi pógled še od njih je vžgan.

Pa sva tudi kakor pod bremeni
se zamislila ... Kipeči vir
zapeljivo se med nama peni —
je li uteha ali je nemir?